

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 462 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Innovatsion siyosatni amalga oshirish yo'nalishlari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari.....	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari.....	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi.....	41
Idrisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari.....	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili.....	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari.....	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy.....	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovasion rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности.....	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi.....	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems.....	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati.....	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Turizmda innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budjetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida).....	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiev Hasan Abdigapparovich	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahallilashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari.....	230
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Innovasion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	
Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri.....	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	
SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии узбекистана	279
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
Germaniya tajribasidan foydalanish orqali o'zbekistonda turizm sohasidagi kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari	287
Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi, Ochilov Akram Odilovich	
Blockchain texnologiyasining bank operatsiyalari xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.....	291
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
Tijorat banklarini reytingini aniqlashda bankometr modelidan foydalanish yo'llari.....	294
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Значение business city как инфраструктурного объекта	303
Солиева Умида Алишер кизи	
The potential for the development of wage labor as a factor	308
Usmanov Ilkhom Achilovich	
Ways to improve the organizational and economic mechanism of business tourism in Uzbekistan.....	312
Musayeva Shoirazimovna, Usmanova Dilfuza Ilkhomovna	
Kichik biznes subyektlarining faoliyatini baholashning metodologik asoslari	318
Mavrolov Ravshan Ne'matjonovich	
Kichik korxonalarni rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish.....	324
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Mamlakatimizda intensiv baliqchilikni rivojlantirishning dolzarb masalalari	328
Mamatqulov Nurbek O'razali o'g'li	
Уменьшение выбросов парниковых газов и переход к возобновляемым источникам энергии	331
Р.Т. Шомуродов, И.И. Бахадиров, Р.Т. Умаров, И.Ш. Жамолиддинова	
Ipoteka bozorida investision muhitni yaxshilash yo'llari.....	341
Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o'g'li	
Muammoli kreditlar: yechimlari va istiqbollari.....	346
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich	
Ishlab chiqarish korxonalarida risklarni boshqarish va ta'sirini baholash uslubiyati.....	351
Muxitdinov Shuhrat Ziyavitdinovich	
Zamonaviy sharoitda PR (jamoatchilik bilan aloqalar)ning mazmuni va ahamiyati.....	356
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	361
Xikmatillayeva Dildora Shavkat qizi	

Rahbar kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish ko'nikmalarini takomillashtirish	366
Shadiyev Sherzod Fayzullayevich	
Improvement of marketing communication strategies in chemical industry enterprises	375
Muminova Dildora Dilshadovna	
Mikromoliya tashkilotlarida islom moliyaviy instrumentlarini joriy etishni takomillashtirish	380
Axmedova O'g'ilshod Musurmonqul qizi	
Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflashning nazariy jihatlarini	384
Qodirova Nafisa Ilhomovna	
Importance-performance analysis as a useful tool for marketing audit processes of HEIs in Uzbekistan	388
Nurillo Umarxonov	
Тенденции энергетики будущего: шаги в новую фазу	396
Абдураимова Нигора Раджабовна	
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari	405
Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish xususiyatlari	412
Kutliyev Dilshod Orifovich	
O'zbekistonda suv tanqisligining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishgata'siri	419
Maxmudov Nosir Maxmudovich, Alimova Guzal Alisherovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning kelajak istiqbollari	424
Egamberdiyev Humoyun	
To'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish va eksport qilishning holati hamda rivojlanish istiqbollari (namangan viloyati misolida)	433
Jo'raboyeva Shohida Kamoliddin qizi	
Kichik korxonalarni rivojlantirishdagi muammolari va ularning yechimlari	439
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li, Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	422
Xaydarova Charos Nizomiddin qizi	
Namangan viloyati kichik biznes subyektlari faoliyatida real investitsiyalarning samaradorligini ekonometrik baholash	448
E.S.Jurayev	
Hududlarni iqtisodiy rivojlanishida investitsiyalar ko'rsatkichi tahlili (Sirdaryo viloyati misolida)	454
Karimqulov Jasur Imomboyevich, Alimova Dilafro'z Tohir qizi, Qurbonova Shahnoza Yuldashbayevna	

HUDUDLARNI IQTISODIY RIVOJLANISHIDA INVESTITSİYALAR KO'RSATKICI TAHLILI (SIRDARYO VILOYATI MISOLIDA)

UDK: 69:330.122

Karimqulov Jasur Imomboyevich

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Alimova Dilafrō'z Tohir qizi

Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti

Qurbonova Shahnoza Yuldashbayevna

Toshkent Oriental universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 2019–2023-yillarda Sirdaryo viloyati hududiga kirib kelgan investitsiyalar, investitsiyalar tarkibi, o'zgarish dinamikasi, investitsiyalar kirib kelishiga sabab bo'layotgan hamda to'sqinlik qilayotgan omillar tahlil qilinadi. Kirib kelgan investitsiyalar hajmi o'zgarishining boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri ekonometrik tahlil qilinadi, o'zaro bog'liq bo'lgan erkli va erksiz o'zgaruvchilarning bog'liqlik modeli ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: investitsiyalar, yalpi investitsiyalar, to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar, investitsion muhit, erkli va erksiz o'zgaruvchilar, regression tahlil, korrelyatsion tahlil, erkli va erksiz o'zgaruvchilarning bog'liqlik modeli.

Abstract: In this article, the investments that entered the territory of Syrdarya region in 2019-2023, the composition of investments, the dynamics of changes, the factors that cause and hinder the entry of investments are analyzed. The impact of changes in the volume of incoming investments on other economic indicators is analyzed econometrically, and a dependence model of interrelated voluntary and involuntary variables is developed.

Key words: investments, gross investments, foreign direct investments, investment environment, voluntary and involuntary variables, regression analysis, correlational analysis, dependence model of voluntary and involuntary variables.

Аннотация: В данной статье анализируются инвестиции, поступившие на территорию Сырдарьинской области в 2019-2023 годах, состав инвестиций, динамика изменений, факторы, вызывающие и препятствующие приходу инвестиций. Проведен эконометрический анализ влияния изменения объема поступающих инвестиций на другие экономические показатели и разработана модель зависимости взаимосвязанных произвольных и непроизвольных переменных.

Ключевые слова: инвестиции, валовые инвестиции, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная среда, произвольные и вынужденные переменные, регрессионный анализ, корреляционный анализ, модель зависимости произвольных и непроизвольных переменных.

KIRISH

Sirdaryo viloyati qadimgi Mirzacho'l hududidan ajralib chiqqan hududiy birlik bo'lib, respublikaning boshqa viloyatlaridan o'zining quruq va issiq tabiati bilan ajralib turadi. Shu bilan birgalikda, Sirdaryo viloyati tabiati qishloq xo'jaligi mahsulotlari, xususan, poliz ekinlari yetishtirish uchun qulay hisoblangan. Viloyat aholisining asosiy daromadi aynan shu sohadan kelgan. Ammo so'nggi yillarga kelib, viloyat iqtisodiyotining boshqa tarmoqlari ham rivojlanib ko'plab yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar ulushining yuqoriligi esa viloyatning yana bir yutug'i desak, mubolag'a bo'lmaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Investitsiyalar masalasi nafaqat mamlakat iqtisodiyoti, balki davlatning ijtimoiy hayoti, turmush darajasiga ham katta ta'sir ko'rsatganligi sababli doimo olimlar e'tiboridagi masala bo'lib kelgan hamda o'rganilgan.

Ushbu masala yuzasidan MDH davlatlari olimlaridan M.I. Lisitsa, L.I. Yuzvovich, S.A. Degtyarev, E.G. Knyazeva, Y.V. Semenkov, K.A. Filimonov, xorijlik olimlardan Zvi Bodi, U. Sharp, Gordon Dj. Aleksandr, Jeffri V. Beyli, Aleks Keyn, P. Masselar, mahalliy iqtisodchi olimlarimizdan Sh. Shodmonov, M. Rahmatov, H.H. Imomov, Mamatov B.S., Xujamkulov D.Y., Nurbekov O.Sh., Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X, Muminov N.G.lar o'zlarining fikrlarini bildirib o'tganlar.

Xususan, H.H.Imomov investitsiyalarga "... barcha turdagi milliy va intellektual boyliklar tushunilib, ular tadbirkorlik faoliyati obyektiga yo'naltirilib daromad keltirishi yoki biror bir ijobiy samaraga erishishi zarur[1]" deya ta'rif bergan bo'lsa, fransuz iqtisodchisi P. Masse shunday yozadi. "Kapitalni investitsiya qilish aktiga berilishi mumkin bo'lgan eng umumiy ta'rif quyidagicha: investitsiya – bu investitsiya qilingan tovarlar yordamida kelgusidagi ehtiyojlarni qondirishdan iborat[2]".

Olimlar tomonidan bildirilgan fikrlar turli xil shaklga ega bo'lishiga qaramasdan, ularning mohiyati bir ildizga borib taqalishini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni "investitsiyalar – foyda olish hamda ijobiy ijtimoiy samaraga erishish maqsadida tadbirkorlik obyektlariga va boshqa faoliyat turlariga qo'yiladigan pul mablag'lari, banklarning maqsadli omonatlari, aksiyalar, boshqa qimmatli qog'ozlar, texnologiyalar, mashinalar, uskunalar, litsenziyalar, kreditlar, har qanday boshqa mol-mulk yoki mulkiy huquqlar, intellektual boyliklar[3]"dir.

Investitsiya mavzusi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, Sirdaryo viloyatiga kiritilgan investitsiyalar, hududning investitsiya muhiti, investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlariga hech bir iqtisodchi olim alohida to'xtalib o'tmagan. Bu ham hududning investitsion faoliyatini o'rganib chiqish, mavjud imkoniyatlarni aniqlash va kamchiliklarni bartaraf etish zarurligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda iqtisodiy, iqtisodiy statistik va ekonometrik tahlil usullaridan foydalanilgan. 2019–2023-yillarda Sirdaryo viloyatiga kirib kelgan investitsiyalar, ularning moliyalashtirish manbalari, texnologik tarkibi va boshqa xususiyatlariga ko'ra xususiyatlari tahlil qilib chiqilgan. Investitsiyalarning boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bog'liqligi tahlil qilinib, o'zaro bog'liqlikning ekonometrik modeli ishlab chiqilgan hamda ishlab chiqilgan ekonometrik modelning ishonchliligi tekshirilgan.

NATIJA VA MUHOKAMA

2019–2021-yillar yakunlariga ko'ra, Respublika miqyosida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan jami investitsiyalar hajmining faqatgina 3,2-3,6 %i viloyat hissasiga to'g'ri kelgan bo'lib[4], bu viloyatning investitsiya salohiyatidan yetarli darajada foydalanilmayotganligi, investitsiya muhitini yaxshilash imkoniyatlari mavjud ekanligini, buning uchun esa tizimli ishlar amalga oshirilishi zarurligini ko'rsatgan.

Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida bir qator qonun hujjatlari (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 18.06.2019-yildagi 511-sonli "Sirdaryo viloyatida agrosanoat klasterini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 25.06.2019-yildagi 524-sonli "Namangan va Sirdaryo viloyatlarida kichik sanoat zonalarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 19.03.2020-yildagi 173-sonli "Sirdaryo viloyatida ixtisoslashtirilgan savdo-logistika terminalini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 20.06.2020-yildagi 395-sonli "2020–2021-yillarda Sirdaryo viloyatining Boyovut tumanini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 27.10.2020-yildagi 658-sonli "2020–2021-yillarda Sirdaryo viloyatining Shirin shahrini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.08.2020-yildagi PQ-4799-sonli "Sirdaryo viloyatida quvvati 1 500 mvt bo'lgan yangi issiqlik elektr stansiyasi qurilishini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori va boshqalar) qabul qilindi. Ushbu qabul qilingan qonun hujjatlarining amaldagi ijrosi natijasida oxirgi olti yil davomida viloyatga 30 trln. so'm investitsiya jalb qilinib, bu investitsiyalar hisobidan 6640 ta yangi korxona ishga tushirilgan bo'lib, ushbu korxonalar hisobiga 55 mingga yaqin yangi ish o'rinlari yaratilib, 17 mingta oilaning turmush sharoiti yaxshilanishiga erishilgan, bundan tashqari, qurilish materiallari, farmatsevtika, charm va oziq-ovqat sanoati kabi yangi ishlab chiqarish tarmoqlari paydo bo'ldi[5].

Alohida ta'kidlab o'tish kerakki, hududga chet ellik investorlarning, ayniqsa, xitoylik investorlarning qiziqishi juda katta. Buni birgina 2022-yilning o'zida xitoylik investorlarning 250 million dollarlik investitsiyalari jalb qilinganligida hamda ushbu investitsiyalar hisobidan Shirin shahri, Mirzaobod va Sirdaryo tumanlarida 60 dan ziyod ishlab chiqarish korxonalari tashkil etilganligida ko'rishimiz mumkin[6]. Chet ellik investorlarning hududga bo'lgan qiziqishi ortishida Prezidentimiz tomonidan hududni investitsion hududga aylantirish borasidagi qaror va farmonlari, ushbu qonun hujjatlarida investorlar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar hamda berilayotgan imtiyozlar ham muhim rol o'ynamoqda. Xususan, 2017–2018-yillar davomida Prezidentning "Sirdaryo viloyatining Yangiyer shahrida kichik sanoat zonasini barpo etish to'g'risida[7]"gi Qarori va "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida[8]" Farmonlari qabul qilindi.

Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, hududlarga investitsiyalarni, xususan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati turli iqtisodchi olimlar tomonidan aytib o'tilgan. Jumladan, J.Karimqulovning fikricha, "dunyo miqyosida rivojlangan va yangi industrial mamlakatlarida to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish borasida amalga oshirilgan chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda. Bu borada erkin iqtisodiy hududlarda yaratilgan infratuzilma tarmoqlari va qulay investitsiyaviy muhit xorijiy investitsiyalarni o'zlashtirishda asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qilmoqda[9]".

Hududga bo'lgan investitsiyalarning ortishida aynan so'nggi yillarda qabul qilingan qonun hujjatlari, investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar, investorlarga berilayotgan imtiyozlar va preferensiyalarning o'zni katta ekanligini so'nggi yillarda viloyatga kirib kelgan investitsiyalar hajmi o'zgarishi dinamikasida ham ko'rishimiz mumkin (1.1-jadval).

1.1-jadval. Sirdaryo viloyatida 2019-2023-yillarda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning hududlar kesimida taqsimoti[10] (mlrd. so'mda)

	2019	2020	2021	2022	2023	2019-yilga nisbatan foizda
Sirdaryo viloyati	5869,1	7191,9	8051,8	12354,6	15349,1	261,5
Guliston sh.	921,1	1029,1	1492,9	1183,1	1312,2	142,5
Shirin sh.	685,7	999,7	967,8	307,1	269,5	39,3
Yangiyer sh.	467,5	515,9	232,7	265,7	744,1	159,2
Boyovut	226,4	254,1	1735,5	5642,0	7811,6	3450,4
Guliston	471,7	518,6	175,9	248,9	295,5	62,6
Mirzaobod	324,6	678,6	737,1	589,6	754,6	232,5
Oqoltin	229,0	427,2	286,4	275,9	471,8	206
Sardoba	385,5	441,8	687,4	374,9	672,8	174,5
Sayxunobod	371,4	453,8	391,9	235,0	270,1	72,7
Sirdaryo	1275,9	1349,2	1143,3	1417,9	1778,0	139,4
Xovos	503,5	523,8	200,9	1814,5	968,9	192,4
Taqsimlanmagan hajm	6,8					

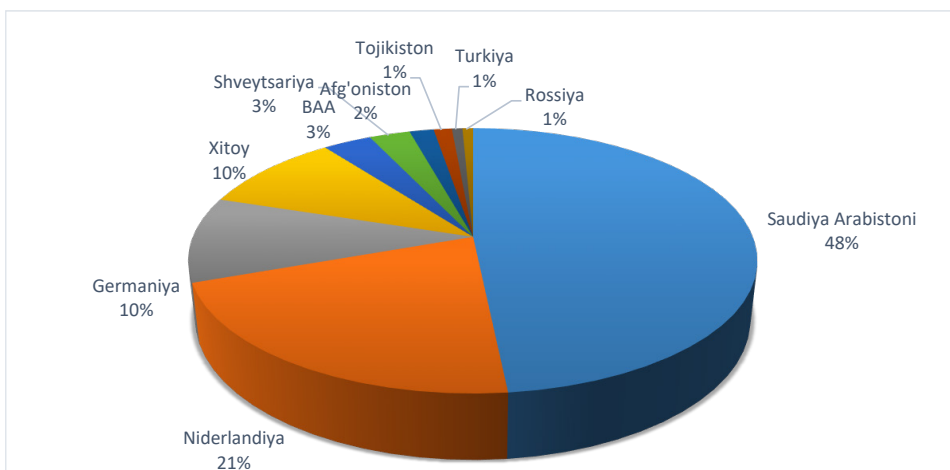
2023-yil yakunlariga ko'ra viloyatga jami 15 349,1 mlrd. so'm investitsiyalar kirib kelgan. Bu 2022-yilga nisbatan 124,2% o'sishni, 2019-yilga nisbatan esa 261,5% o'sishni ko'rsatgan. Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning katta qismi jalb etilgan mablag'lar hisobidan moliyalashtirilgan bo'lib, 13 729,9 mlrd. so'mni yoki jami jalb etilgan mablag'larning 89,5 % ini tashkil qilgan.

Investitsiyalarning texnologik tarkibini tahlil qiladigan bo'lsak, jami investitsiyalarning 55,8% (8 564,8 mlrd. so'm) mashina, uskuna va inventarlar sotib olishga, 35,2% (5 402,9 mlrd. so'm) qurilish-montaj ishlarini amalga oshirishga, 9% (1 381,4 mlrd. so'm) boshqa xarajatlarga sarflanganligini; takror ishlab chiqarish tarkibini tahlil qiladigan bo'lsak, jami investitsiyalarning 75,8% yoki 11 634,6 mlrd. so'm yangi qurilishlarni amalga oshirishga, 16,1% yoki 2 471,2 mlrd. so'm mavjud asosiy vositalarni kengaytirish, rekonstruksiya va modernizatsiya qilishga, 8,1% yoki 1 243,3 mlrd. so'm boshqa yo'nalishlarga sarflanganligini ko'rishimiz mumkin.

Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning katta qismini xorijiy investitsiyalar va kreditlar tashkil etmoqda.

Yuqorida aytib o'tilgan qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash maqsadida 1 ta EIZ, 1 ta sanoat zonasi va 4 ta kichik sanoat zonalarini tashkil etildi[11] va hozirgi kunda o'z faoliyatini olib bormoqda.

Ushbu tashkil etilgan erkin iqtisodiy va sanoat zonalarining tashkil etilganligi investorlarda, xususan, xorijiy investorlarda viloyatga bo'lgan qiziqishning ortishiga sabab bo'ldi. 2023-yil yakunlariga ko'ra hududda Saudiya Arabistoni (jami xorijiy investitsiya va kreditlarning 47,3% ulushi to'g'ri keladi), Niderlandiya (20,7%), Germaniya (10,2%), Xitoy (9,5%)[12] va boshqa davlatlar bilan birgalikda investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Viloyatga investitsiya kiritish bo'yicha yetakchi hisoblangan 10 ta davlatlar va ularning jami to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiya va kreditlar to'g'risidagi ma'lumot quyidagi 1.1-rasmda keltirilgan.

1.1-rasm. Yuqori ulushga ega investor-mamlakatlar va ularning jami xorijiy investitsiya va kreditlardagi ulushi¹.

O'z o'rnida xorijiy investitsiyalar va kreditlar tarkibini ko'rib chiqsak maqsadga muvofiq bo'ladi. 1.2-jadvalda 2019-2023-yillarda viloyat hududiga kirib kelgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

1.2-jadval. 2019–2023-yillarda viloyat hududiga kirib kelgan xorijiy investitsiya va kreditlar haqida ma'lumot (mlrd. so'm).

	2019 ²	2020 ³	2021 ⁴	2022 ⁵	2023 ⁶	2019-yilga nisbatan foizda
Sirdaryo viloyati	2856,2	3110,6	4940,6	9738,2	12526,5	438,6
Guliston sh.	249,6	214,3	568,5	608,7	502,6	201,4
Shirin sh.	629,4	792,0	637,9	38,7	51,5	8,2
Yangiyer sh.	250,5	206,8	102,7	129,2	635,5	253,7
Boyovut	102,6	43,2	1455,5	5365,4	7710,0	7514,6
Guliston	269,7	212,5	162,9	162,8	89,5	33,2
Mirzaobod	140,7	195,9	244,6	225,5	438,4	311,6
Oqoltin	131,5	220,8	163,3	185,7	379,8	288,8
Sardoba	240,7	180,7	387,8	217,8	481,0	199,8
Sayxunobod	173,7	189,5	232,6	121,2	152,3	87,7
Sirdaryo	217,7	596,8	923,1	900,0	1230,4	565,2
Xovos	449,1	258,1	61,7	1783,2	855,5	190,5

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, viloyatning Boyovut, Sirdaryo, Mirzaobod, Oqoltin tumanlariga kiritilgan xorijiy investitsiya va kreditlar hajmi keskin ortgan. Kiritilgan investitsiyalar hisobidan 2023-yilning yanvar-dekabr davrida 20 ming 460 ta yangi ish o'rni yaratilgan bo'lib, bu 2022-yilning shu davriga nisbatan (17 ming 402 ta) 117,6% o'sishni, 2020-yilning tegishli davriga nisbatan (2 ming 132 ta) salkam 960% ga o'sgan⁷. Bundan tashqari, xorijiy investitsiya va kreditlar hisobidan Boyovut tumanida "Acwa power Sirdaryo" MCHJ XK (471,3 mln. AQSH dollari), Sirdaryo tumanida "Sirdaryo mega lyuks" MCHJ QK (60,7 mln. AQSH dollari), Sardoba va Oqoltin tumanlarida "Indorama agro" MCHJ QK (19,6 mln. AQSH dollari) larda yirik investitsion loyihalar amalga oshirildi⁸ va yangi ish o'rinlari yaratildi. Yangi ish o'rinlarining yaratilishi aholi

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi Sirdaryo viloyati boshqarmasi rasmiy ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan. <https://sirstat.uz/uz/default/press-reizlar/8245-2023-yil-4>

2 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2019-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2020y. 46-bet

3 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2020-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2021y. 82-bet

4 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2021-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2022y. 83-bet

5 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2022-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2023y. 85-bet

6 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2023-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2024y. 85-bet

7 Sirdaryo viloyati Bandlik bosh boshqarmasi yillik hisobotlari ma'lumotlari.

8 Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2022-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2023y. 85-bet

turmush darajasining yaxshilanishiga, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadlarning o'sishiga, hudud iqtisodiy ko'rsatkichlarining, jumladan, viloyatning yalpi hududiy mahsuloti ortishiga (2019–2023-yillar oralig'ida 181,6% ga ortgan⁹) sabab bo'ldi.

Quyidagi jadvalda, 2019-2023-yillar oralig'ida hududning aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmining o'zgarish dinamikasi keltirib o'tilgan.

1.3-jadval. 2019-2023-yillarda Sirdaryo viloyati hududida aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmining o'zgarish dinamikasi.

Hudud	2019 ¹⁰	2020 ¹¹	2021 ¹²	2022 ¹³	2023 ¹⁴
Sirdaryo	9 188,1	10 404,7	12 675,3	15 124,1	16 808,3

Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar miqdori hamda aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmining o'zgarishi o'rtasidagi bog'lanishni ekonometrik tahlilda ko'rib chiqamiz.

Ilmiy tadqiqot ishi davomida hududga jalb qilingan investitsiyalarning viloyat hududidagi aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmi hamda ish o'rirlari sonining o'zgarishiga ta'siri ekonometrik tahlili amalga oshirilgan. O'zaro bog'liq o'zgaruvchilar sifatida Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar, aholi jon boshiga real umumiy daromadlar hajmi, yalpi hududiy mahsulot hajmi kabi ko'rsatkichlar o'zaro bog'liq o'zgaruvchilar sifatida tanlab olingan.

Unga ko'ra, iqtisodiy o'sish ko'rsatkichi sifatida aholi jon boshiga real umumiy daromadlar hajmi (Y, erksiz o'zgaruvchining kuzatilayotgan qiymati, real income per persona) va 2 ta erkli izohlovchi o'zgaruvchilar sifatida investitsiyalar hajmi (x_1 - Investment) va yalpi hududiy mahsulot hajmi (x_2 – GRP gross regional product) ta'sirini ekonometrik tahlil qilishda 13 yillik (2011–2023) yig'ma ma'lumotlardan foydalanildi.

	Investments	GRP	real income per pesona
Стандартная ошибка	1363,334424	1728,50774	1071,482744
Медиана	1628	6799,6	6394,2
Стандартное отклонение	4915,572172	6232,2233	3863,285973
Минимум	596,7	2374,3	2926,9
Максимум	15349,1	21549,9	15285,9
Сумма	58654,9	118842,4	98917,7
Счет	13	13	13

1.2-rasm. O'zaro bog'liq bo'lgan ko'rsatkichlarning tasviriy statistikasi¹⁵.

Ko'rsatkichlarning tasviriy statistikasi ma'lumotlaridan ko'rinadiki, aholi jon boshiga real daromadlarning eng kichik hajmi 2926,6 ming so'mga, eng katta hajmi 15285,9 ming so'mga teng bo'lib, Shuningdek, 2011-2023-yillardagi o'zgarishi 13 yilda o'rtacha 7609 ming so'mni tashkil qilgan. Bundan tashqari, omil belgilar:

asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning (x_1 -Investments) eng kichik hajmi 596,7 mlrd. so'mga, eng katta hajmi 15349,1 mlrd. so'mga teng bo'lib, 2011–2023-yillardagi o'zgarishi 13 yilda o'rtacha 4511,9 mlrd. so'mni ko'rsatgan.

yalpi hududiy mahsulot hajmining (x_2 -GRP) eng kichik hajmi 2374,3 mlrd. so'mga, eng katta hajmi 21549,9 mlrd. so'mga teng bo'lib, 2011–2023-yillardagi o'zgarishi 13 yilda o'rtacha 9141,7 mlrd. so'mni tashkil qilgan.

9 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy ma'lumotlari <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>

10 O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari (2019-yilning yanvar-dekabr oylari bo'yicha), 3-bet. URL: https://stat.uz/uploads/docs/aholi_daromadi_dekabr_uz.pdf

11 O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari (2020-yilning yanvar-dekabr oylari bo'yicha), 3-bet. URL: https://stat.uz/images/uploads/docs/aholi_daromadlari_uz_28012021.pdf

12 O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari (2021-yilning yanvar-dekabr oylari bo'yicha), 3-bet. URL: https://stat.uz/images/uploads/reliz2021/aholi_dekabr_uz_26_01_2022.pdf

13 O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari (2022-yilning yanvar-dekabr oylari bo'yicha), 4-bet. URL: https://stat.uz/images/uploads/reliz2021/aholiumumiy-daromadi_27_01_23_uz.pdf

14 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari va minimal iste'mol xarajatlari to'g'risidagi rasmiy ma'lumotlari (2023-yilning yanvar-dekabr oylari bo'yicha), 4-bet. URL: <https://stat.uz/images/uploads/reliz-2023/aholiturmushdarajasidekab2023pressrelizuz.pdf>

15 Muallif tomonidan Excel dasturi yordamida bajarilgan.

Excel dasturi yordamida o'rganilayotgan ko'rsatkichlarning korrelyatsion tahlili amalga oshirildi. "Korrelyatsion bog'liqlik – bu unda x mustaqil o'zgaruvchining har bir qiymatiga y erksiz o'zgaruvchining muayyan matematik kutishi (o'rtacha qiymati) mos keladigan bog'lanishdir. Korrelyatsion bog'lanish "to'liqsiz" bog'liqlik bo'lib, u har bir alohida holatda emas, balki ancha ko'p holatlarda faqat o'rtacha kattaliklarda namoyon bo'ladi[11]".

	Investments	GRP	real income per pesona
Investments	1		
GRP	0,98099066	1	
real income per pesona	0,970197643	0,995572311	1

1.3-rasm. O'zaro bog'liq bo'lgan ko'rsatkichlarning korrelyatsion jadvali¹⁶.

Korrelyatsion tahlil natijalaridan kelib chiqib (1.3-rasmda ko'rsatilgan ma'lumotlar) xulosa qilishimiz mumkin, tanlab olingan ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik, korrelyatsiya koeffitsiyenti 0,97-0,99 gacha intervalda o'zgarmoqda. (Nazariyaga asosan korrelyatsiya koeffitsiyenti 1 ga qanchalik yaqin bo'lsa, o'zaro bog'liq o'zgaruvchilar bir-biriga shunchalik kuchli bog'langan bo'ladi.) Demak, tanlab olingan o'zgaruvchilar asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi, yalpi hududiy mahsulot hajmi hamda aholi jon boshiga real umumiy daromadlar hajmi o'rtasida kuchli bog'lanish mavjud.

Keyingi qadamda o'zgaruvchilarning regression tahlili amalga oshirildi. "Regression tahlil bir yoki bir nechta mustaqil o'zgaruvchilar $X_1, X_2, \dots, X_p$ ning bog'liq o'zgaruvchi Y ga ta'sirini o'rganishga qaratilgan statistik usullar majmuasidir. Mustaqil o'zgaruvchilar boshqacha tarzda regressorlar yoki bashorat qiluvchilar, bog'liq o'zgaruvchilar esa mezon yoki regressantlar deb ataladi[12]".

Quyidagi 1.4-rasmda Excel dasturida amalga oshirilgan ko'rsatkichlarning regression tahlilini ko'rishimiz mumkin.

Регрессионная статистика					
Множественный R		0,996126909			
R-квадрат		0,992268818			
Нормированный R-квадрат		0,990722582			
Стандартная ошибка		372,1092133			
Наблюдения		13			
Дисперсионный анализ					
	df	SS	MS	F	Значимость F
Регрессия	2	1,78E+08	88857545	641,7317	2,76E-11
Остаток	10	1384653	138465,3		
Итого	12	1,79E+08			
	Coef.	Std.Err.	t	P	95% Conf. Interval
Real income per persona	1622,51466	344,4971	4,709806	0,000829	854,9272 2390,102
Investments	-0,134604332	0,112611	-1,1953	0,259545	-0,38552 0,116309
GRP	0,721293184	0,08882	8,120818	1,03E-05	0,523389 0,919197

1.4-rasm. Regression tahlil natijalari¹⁷.

Regression tahlildagi R-kvadrat (determinatsiya koeffitsiyenti) – statistik ko'rsatkich bo'lib, erkli va erksiz o'zgaruvchilar o'rtasidagi dispersiya ulushini ko'rsatib beradi. R-kvadrat quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n \varepsilon_i^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} = \frac{\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}$$

16 Muallif tomonidan Excel dasturi yordamida bajarilgan.

17 Muallif tomonidan Excel dasturi yordamida bajarilgan.

bundan kelib chiqadigan bo'lsak, modelning R^2 ko'rsatkichi 0,5 ga teng bo'ladigan bo'lsa, kuzatilayotgan ko'rsatkichlarning taxminan yarmi ahamiyatga ega emasligini, 1 ga qanchalik yaqin bo'lsa, tuzilayotgan model shunchalik ishonchli va to'g'ri tanlanganligini, sifat yuqori ekanligini bilishimiz mumkin.

Yuqorida o'tkazilgan regressiya tahlil natijalaridan ko'rishimiz mumkinki, determinatsiya koeffitsiyenti 0,99 ga teng. Bu determinatsiya koeffitsiyenti erksiz o'zgaruvchi Y (aholi jon boshiga real umumiy daromadlar hajmi) o'zgarishiga erkli o'zgaruvchilar x_1 -Investment, x_2 -GRP 99% ta'sir qilishini ko'rsatadi.

O'tkazilgan regressiya tahlil natijalaridan foydalanib, regressiya tenglamasi, ya'ni ekonometrik modelni tuzib olish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

"Ko'p omilli regressiya modeli parametrlarini baholashni matritsali shaklda amalga oshirish mumkin. Matritsa shaklidagi chiziqli ko'p omilli regressiyasi tenglamasi quyidagi ko'rinishda yoziladi:

$$Y = Xa + \varepsilon$$

bu yerda: Y – o'lchamga ega erksiz o'zgaruvchi qiymatlari vektori ($n \times 1$); X – $X_1, X_2, \dots, X_k$ mustaqil o'zgaruvchilar qiymatlar matritsasi, X matritsaning o'lchamligi $n \times (k+1)$ ga teng. Birinchi ustun bittalik hisoblanadi, chunki regressiya tenglamasida a0 birga ko'paytiriladi; a – baholanishi lozim bo'lgan o'lchamga ega noma'lum parametrlar vektori $(k+1) \times 1$; – o'lchamga ega tasodifiy og'ishlari vektori $n \times 1$:

$$Y = \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_k \end{pmatrix}; \quad X = \begin{pmatrix} 1 & x_{11} & \dots & x_{1k} \\ 1 & x_{21} & \dots & x_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & x_{k1} & \dots & x_{nk} \end{pmatrix}; \quad Y = \begin{pmatrix} a_1 \\ a_2 \\ \dots \\ a_k \end{pmatrix}$$

Eng kichik kvadratlar usuli bo'yicha regression tenglama parametrlarini hisoblash uchun quyidagi formula qo'llaniladi:

$$A = (X'X)^{-1} X'Y,$$

bu yerda: X' – transponirlangan X matritsa; $(X'X)^{-1}$ – teskari matritsa[13].

Regression tahlil natijalaridan foydalanib tuzilgan regressiya tenglamasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

$$\text{Real income per persona} = 1622,51466 - 0,134604332 \text{Investments} + 0,721293184 \text{GRP}$$

Tuzib olingan regressiya tenglamasi qay darajada ishonchligini tekshirishning turli usullari mavjud bo'lib, ko'p omilli regressiya modelining ahamiyatligini tekshirishda Fisherning F-mezonidan foydalaniladi.

$$F = \frac{R^2/k}{(1-R^2)/(n-k-1)}$$

Agar ahamiyatlikning berilgan darajasida $\gamma_1 = k$, $\gamma_2 = (n-k-1)$ erkinlik darajalariga ega bo'lgan mezonning hisoblab chiqilgan qiymati jadvaldagi qiymatdan katta bo'lsa, u holda model ahamiyatli hisoblanadi. Modelning ishonchligi f test bilan tekshirilganda F (3,9) haqiqiy qiymati 641,7317 ga ekanligi aniqlandi. Ehtimollik qiymati 0,0000 ga teng. Ekonometrik modellarning xossasiga asosan ehtimollik Prob 0,05dan kichik bo'lishi f testni model ishonchligi to'g'ri ekanligini anglatadi. Demak, modelimiz f test bo'yicha ishonchli hisoblanadi.

XULOSA

Keltirib o'tilgan ma'lumotlar, o'tkazilgan tahlillardan ko'rishimiz mumkinki, hududning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishida investitsiyalarning o'zni yuqori. Shu sababli hududning investitsion imkoniyatlaridan iloji boricha samarali foydalanish, investorlarni jalb qilish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar, xususan, huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy chora-tadbirlarni amalga oshirish ijobiy samara keltiradi. Natijada hududning yalpi hududiy mahsuloti hajmi, aholi daromadlari hajmi oshadi. O'z navbatida, aholi turmush darajasining yanada yaxshilanishiga olib keladi.

Bundan tashqari, hududda olib borilayotgan investitsion faoliyatga doir qonun hujjatlarining amaliyotga joriy etilishi nafaqat oldindan amalga oshirilgan loyihalarni rivojlantirishga, balki yangi imkoniyatlarni ochishga ham xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Imomov H.H. (2009). Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. O'quv qo'llanma. – "Toshkent, 33.
2. Юзович Л.И., Князева Е.Г., Дегтярев С.А., Разумовская Е.А., Марамыгин М.С., Мокеева Н.Н. & Смородина Е.А. (2016). Инвестиции./учебник для вузов/под редакцией Л.И. Юзович. С. А. Дегтярева, Е.Г. Князевой.
3. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X, Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. T.: "Moliya", 2010
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi. Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar. 2019-yil yanvar-dekabr. 8-bet, 2021-yil yanvar-dekabr 5-bet.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 7-apreldagi Sirdaryo viloyatiga tashrifi davomida bo'lib o'tgan sessiyasidagi nutqida keltirib o'tilgan ma'lumotlar. URL: <https://president.uz/oz/lists/view/6132>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.03.2017 dagi "Sirdaryo viloyatining Yangiyer shahrida kichik sanoat zonasini barpo etish to'g'risida" gi PQ-2860 sonli Qarori. URL: <https://lex.uz/docs/-3149689>

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12.04.2018 dagi "“Sirdaryo” erkin iqtisodiy zonasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida” PF-5412 sonli Farmoni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-3678367>
8. Karimqulov J. Erkin iqtisodiy hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirish yo'nalishlari. i.f.d. diss. avtoref. – Toshkent, 2019.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi Sirdaryo viloyati boshqarmasi rasmiy ma'lumotlari.
10. O'zbekiston Respublikasi Milliy ilmiy portali ma'lumotlari URL: <https://nsp.gov.uz/navigator/city?id=11>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi Sirdaryo viloyati boshqarmasi rasmiy ma'lumotlari. URL: <https://sirstat.uz/uz/default/press-relizlar/8245-2023-yil-4>
12. Sirdaryo viloyatining statistik axborotnomasi. 2019-yil yanvar-dekabr. Guliston – 2020y. 46-bet
13. Sirdaryo viloyati Bandlik bosh boshqarmasi yillik hisobotlari ma'lumotlari.
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy ma'lumotlari <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>
15. Alimova D. & Kurbanova S. (2023). LEGAL REGULATION OF INVESTMENT ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Science and innovation, 2(C12), 98-103.
16. Беркинов Б.Б. Эконометрика: ўқув қўлланма. –Т.: “Fan va texnologiya”, 2015, 184 бет.
17. Дрейпер Н., Смит Г. Прикладной регрессионный анализ. Множественная регрессия = Applied Regression Analysis. – 3-е изд. – М.: «Диалектика», 2007. – 912 с. – ISBN 0-471-17082-8.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Shahzod Avilqulov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

